

Omstilling og klyngedannelse innen sjømat

Bent Dreyer

Takk for invitasjonen.

Til å lage denne presentasjonen har jeg hatt god hjelp.

Min gode kollegaer har som alltid foret meg med tall og statistikk

FHF og FKD har kjørt prosjekt hos oss som har gitt resultater som dette foredraget bygger på.

Innhold

- Perspektiv
- Omstillinger
- Klyngedannelser
- utfordringer

Mitt tema for dagen er ”omstilling og klyngedannelse i sjømatsektoren”

Det har jeg tenkt å løse på denne måten;

Først vil jeg redegjøre litt for de perspektivene og hvilke faglige briller jeg bruker.

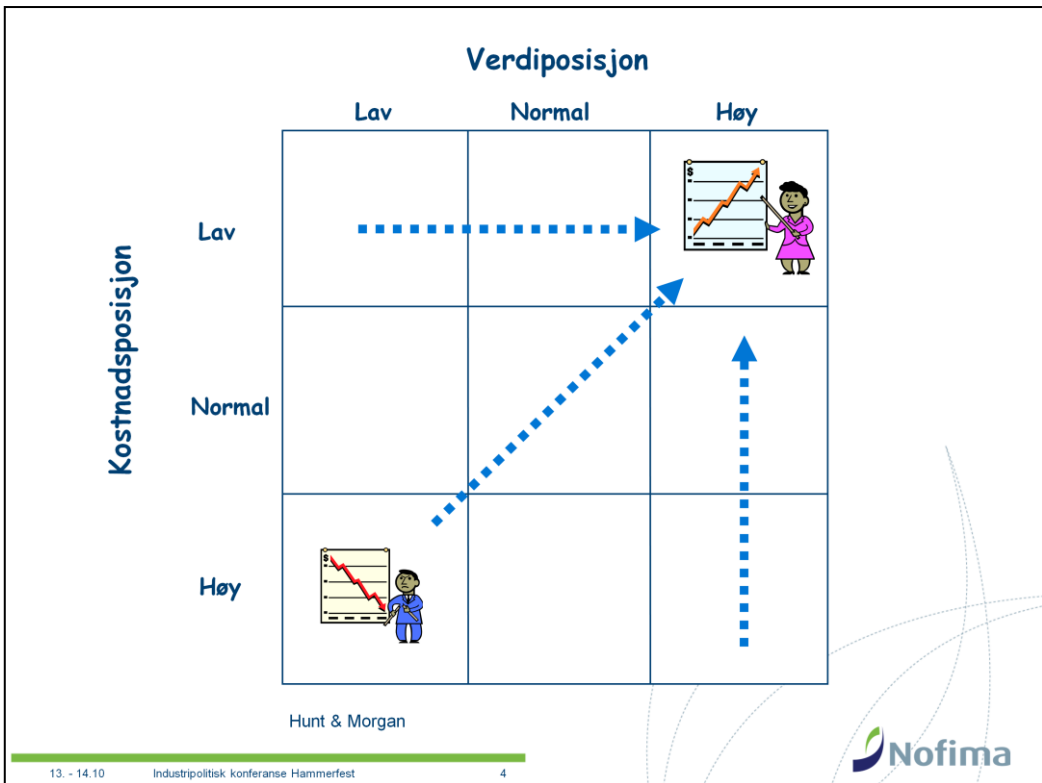
Deretter vil jeg diskutere hvorfor sjømatnæringen er (og må være) i konstant omstilling og vise noen konsekvenser det har hatt for sektoren.

Jeg vil i tillegg si noen ord om hvordan den marine klyngen ser ut i dag – samtidig som jeg vet at den ikke vil være slik i morra.

Avslutningsvis vil jeg trekke frem en del sentrale utfordringer som jeg tror sjømatsektoren vil møte i sin fremtidige kamp for å effektivisere og bedre sin lønnsomhet.

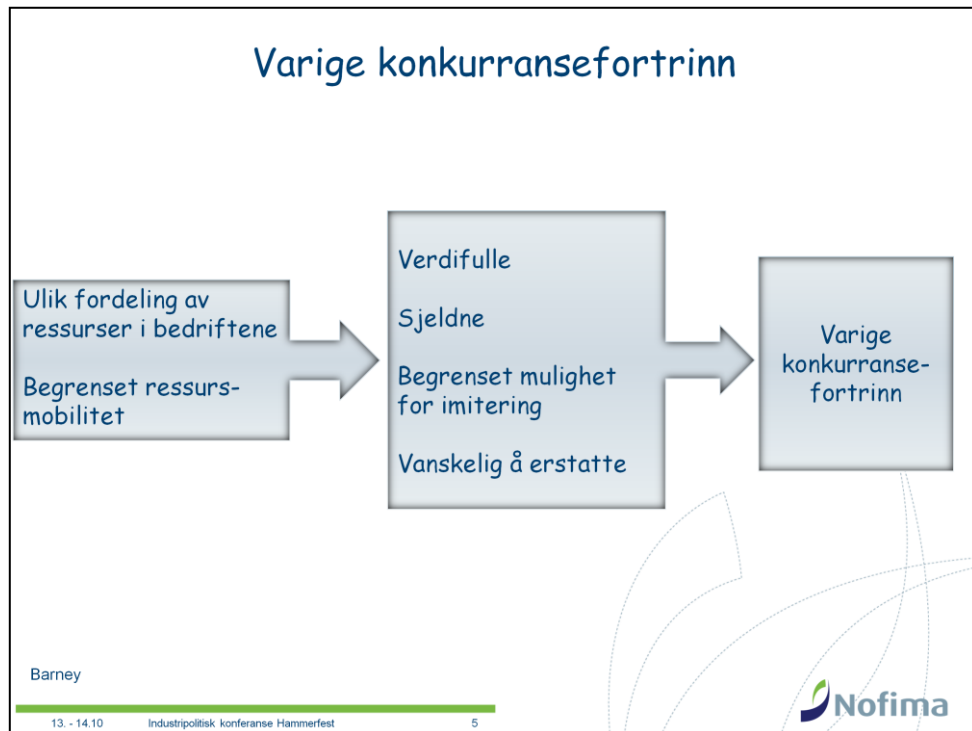
Perspektiv

Sjømatnæringen er helt avhengig av å ha konkurransekraft i et tøft internasjonalt matvaremarked.

Dette kan oppnås i et dynamiske marked dersom industrien har en bedre kostnads- og/eller verdiposisjonen enn konkurrentene.

Klassisk økonomi hevder at det vil være vanskelig å oppnå høy lønnsomhet i et perfekt marked.

Samtidig ser vi hver dag at enkelte bedrifter/næringer oppnår langt bedre lønnsomhet over tid enn sine konkurrenter i tøffe markeder (uten monopolmakt eller subsidier).

I denne fremstillingen har vi vist hvordan dette fenomenet kan forklares.

Det tas utgangspunkt i at fordelingen av ressurser er ulikt fordelt blant bedrifter (næringer/land) og at en del kjerneressurser har begrenset mobilitet.

For at slike ressurser skal gi grunnlag for varige konkurransefortrinn må de være....

Dersom bedrifter (næringer/land) besitter slike ressurser, og forvalter dem på en klok måte, kan det gi dem varige konkurransefortrinn.

Nasjonale fortrinn i en global økonomi

- Reint hav, verdifulle bestander og produktive oppdrettslokaliteter
- God kompetanse til å forvalte, høste og dyrke disse ressursene
- Produserer store volum næringsrik sjømat effektivt med lave klimagassutslipp, uten subsidier, med lite sukker og uten åreforkalkende fett til et voksende globalt matvaremarked

Norsk sjømatsektor har vist seg å ha et svært godt utgangspunkt i en global økonomi.

Omstillinger

Bedrifter (næringer/lands) står i konstant fare for å miste sin konkurransekraft. Konkurrentene kommer halsende etter.

Omstillinger er en viktig måte å ta igjen forspranget eller holde konkurrentene på avstand.

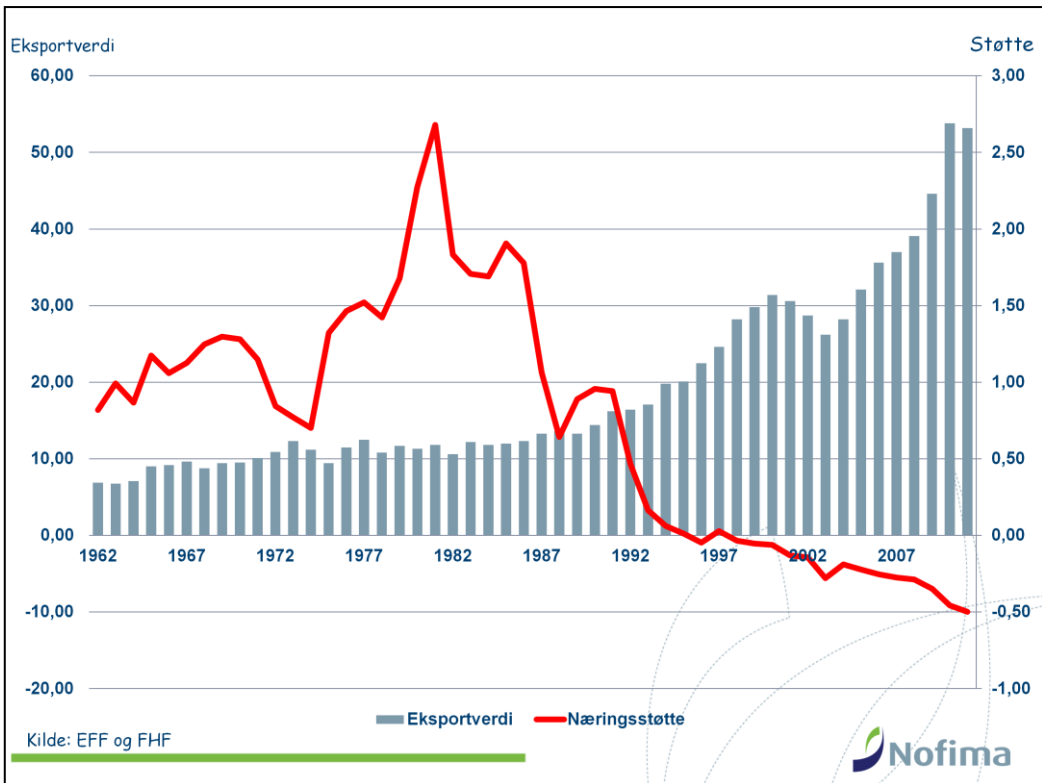
Dette er en av de viktigste figurene for å forstå hvordan norsk sjømatsektor har klart å ta vare på og utvikle sine fortrinn.

I dag er de fleste av verdens kommersielle fiskeressurser overbeskattet. Dette er et fenomen som allerede på 50 og 60-tallet ble beskrevet av økonomer og gitt betegnelsen "Allmenningens tragedie".

Konsekvensen av et fritt fiske og en stadig mer effektiv fangstteknologi er på sikt at bestanden vil overbeskattes, og vi står overfor en situasjon med en lav bestand og en betydelig overkapasitet fiskeflåten. Dette er en situasjon som har ført til at det i dag er en betydelig overkapasitet i de fleste fiskeriene og uttaket fra bestandene er langt under det nivået det kunne ha vært på ved en optimal forvaltning.

Med basis i "allmenningens tragedie" er det gjennomført ulike former for fangstreguleringer som har til hensikt å bringe bestandene opp på et nivå som gjør det mulig å høste større volum ut av bestandene.

En annen konklusjon, som er trukket av ulike økonomiske analyser, er at forskjellige former for subsidiering av fiskeflåten har bidratt til å forsterke overkapasitetsproblematikken og bringe fiskebestandene hurtigere over i en situasjon med overbeskatning.

Rådene er tatt og inkludert i norsk fiskeripolitikk.

Vi opplever i dag at bestandene er i godt hold og det settes stadig nye eksportrekorder i norsk sjømatsektor.

Samtidig gjorde både hensynet til bestandene og handelspolitiske forhold at viktige virkemiddel – som inkluderte subsidier - ble sendt på museum.

Det er imponerende at sjømatsektoren har gått fra å være en sterkt subsidiert næring til selv å sette av en halv milliard årlig til markedstiltak og FoU.

Den globale verdikjede

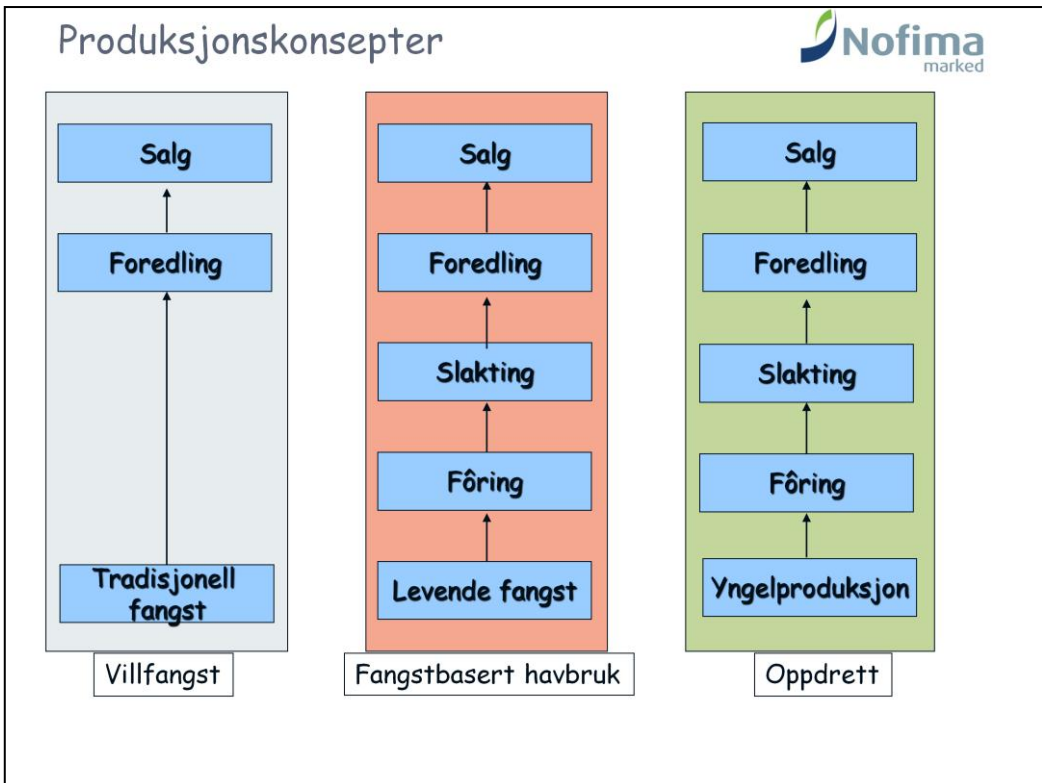
- Råvarer kjøpes globalt
- Produksjonsanleggene i ulike ledd av verdikjeden legges der produksjonskostnadene er lavest
- Drivkrefter;
 - Forskjell i faktorpriser
 - Endringer i handelspolitikk og teknologi

20.11.2012

En viktig drivkraft for omstillinger i sjømatsektoren er globaliseringsprosesser der ulike verdikjeder organiseres og lokaliseres etter hvilke regioner som best kan bidra til å effektivisere verdikjedene.

Ettersom ulike verdikjeder er avhengig av ulike ressurser, varierer konsekvensene av globaliseringsprosessene fra verdikjede til verdikjede og fra region til region.

Marin sektor er i dag bygget opp rundt to fundamentalt forskjellige produksjonskonsepter.

Den gamle klassiske hvor det høstes fra en vill natur – med all den usikkerhet det innebærer.

Så har vi den moderne form for matproduksjon – det industrialiserte landbruket – flyttet på hav i form av akvakultur. Der usikkerhet rundt volum og kvalitet er redusert betraktelig.

Så har vi en hybrid – som faktisk er mye brukt i verdens akvakultur – der fisken høstes vill i en tidlig fase og «foredlet» i fanget tilstand.

Argumenter for havbruk

- Begrensede og ofte avtakende ville ressurser
- Økt volum og verdiskaping fra begrensede ressurser
- Konsumentene foretrekker fersk sjømat
- Reduserer usikkerhet - råvaren
 - Volum
 - Kvalitet

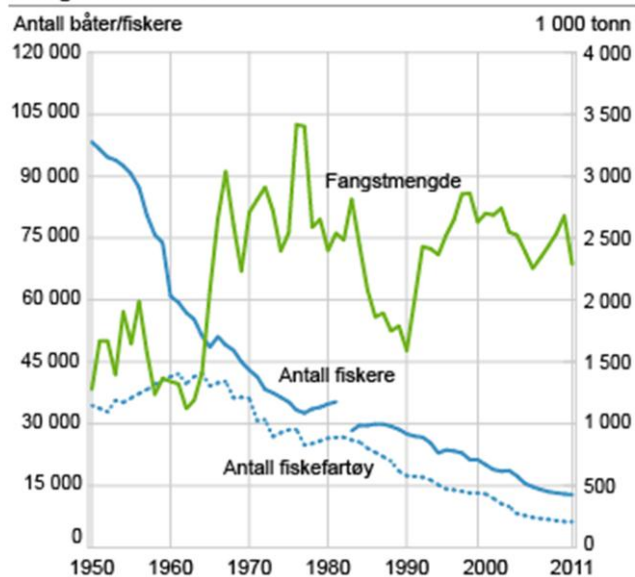

Oppdrett kommer opp som et viktig produksjonskonsept fordi den tradisjonelle måten å høste fra ville bestander på har en rekke svakheter;

I dag er over halvparten av eksportverdien i norsk sjømatsektor basert på oppdrett av laks og ørret.

Færre hender i arbeid

Utviklingen i antall fiskebåter, antall fiskere og fangstmengde. 1950-2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå

13. - 14.10

Industripolitisk konferanse Hammerfest

13

Nofima

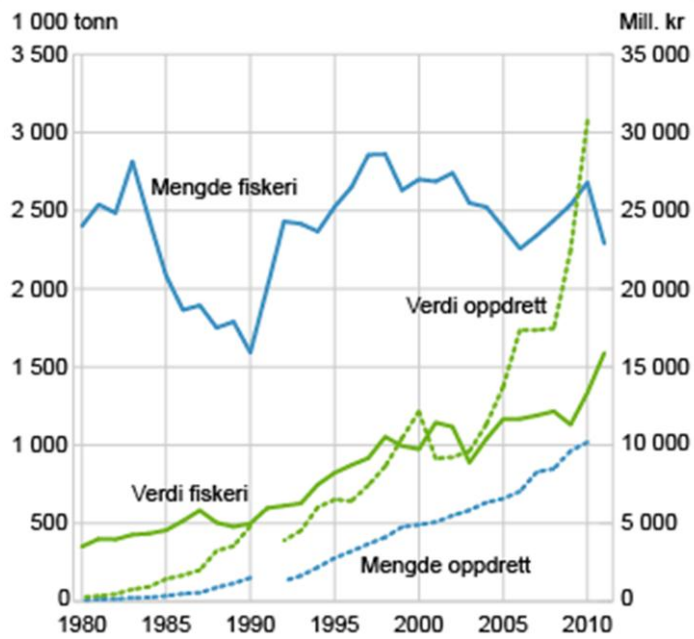
Konsekvensene av stengingen av allmenningen, fjerning av subsidier sammen med teknologiske endringer har vært store.

Mange mener at suksessen har kostet for mye. Mange har blitt "presset" ut av næringen. De klarer ikke å glede seg av slike figurer.

Dersom figuren ses på med slike øyne, er figuren nedslående.

En annen tilnærming kan være å lete etter tegn på effektivisering. Med et slikt perspektiv er figuren imponerende.

Mengde og verdi i fiskeri og oppdrett. 1980-2011

Kilde: Statistisk sentralbyrå

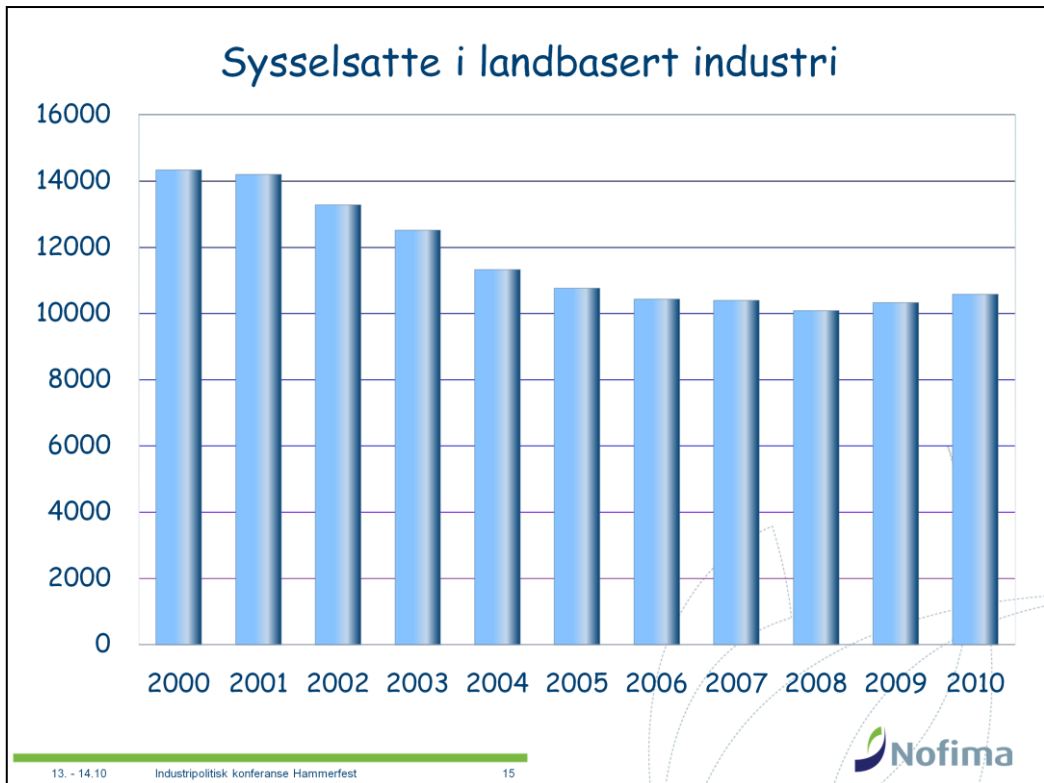
13. - 14.10

Industripolitisk konferanse Hamnerfest

14

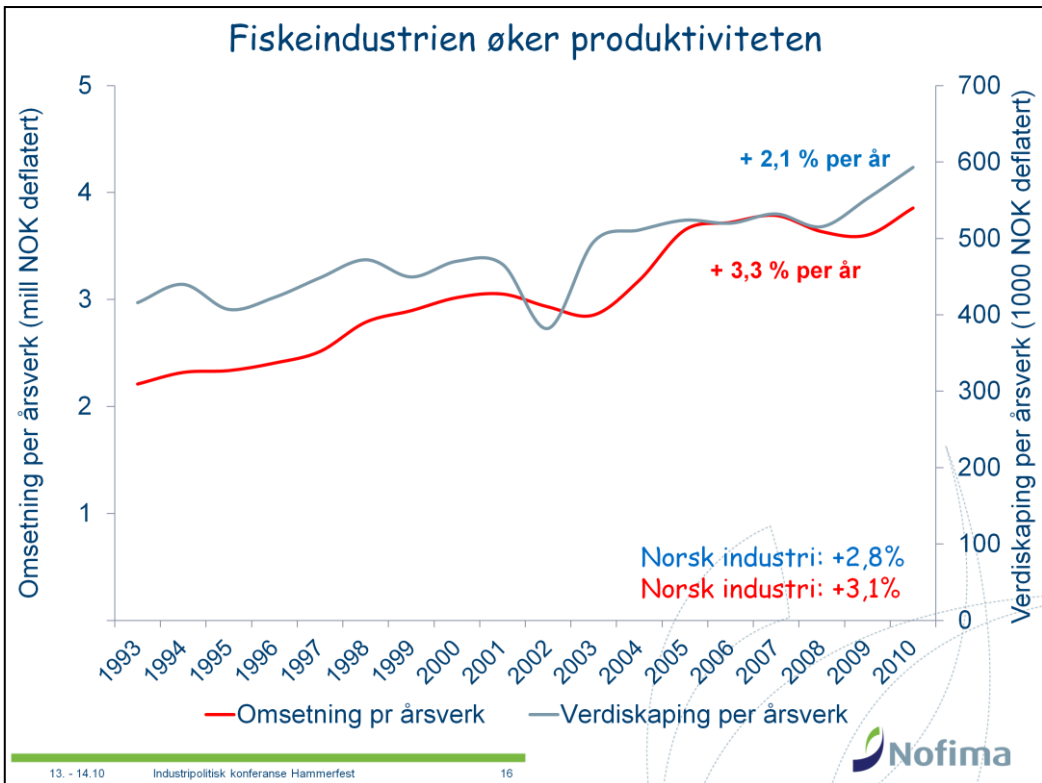

Her er en annen figur som illustrerer suksessen.

Sysselsettingstallene i fiskeindustrien de siste årene har vært positive. Dette tross for effektivisering, automatisering og overgang til mindre arbeidsintensive produkter.

En viktig årsak til dette er selvsagt økt volum både fra oppdrett og villfisk.

For å overleve må industrien være effektiv.

Her er to mål som viser effektivitetsutviklingen i industrien.

Foto: Sverre A. Børretzen

13. - 14.10

Industripolitisk konferanse Hamnerfest

17

For å illustrere utviklingen som fiskerinæringen har vært gjennom har jeg her et bilde av havna i et av de største – om ikke det største fiskeværret – tidlig på 50-tallet, Henningsvær.

Hadde Porter vært aktiv på denne tiden – ville han selvsagt ha fått ideen om clusters – allerede da.

Henningsvær 2009

Foto: Vidar Lysvold

13. - 14.10

Industripolitisk konferanse Hammerfest

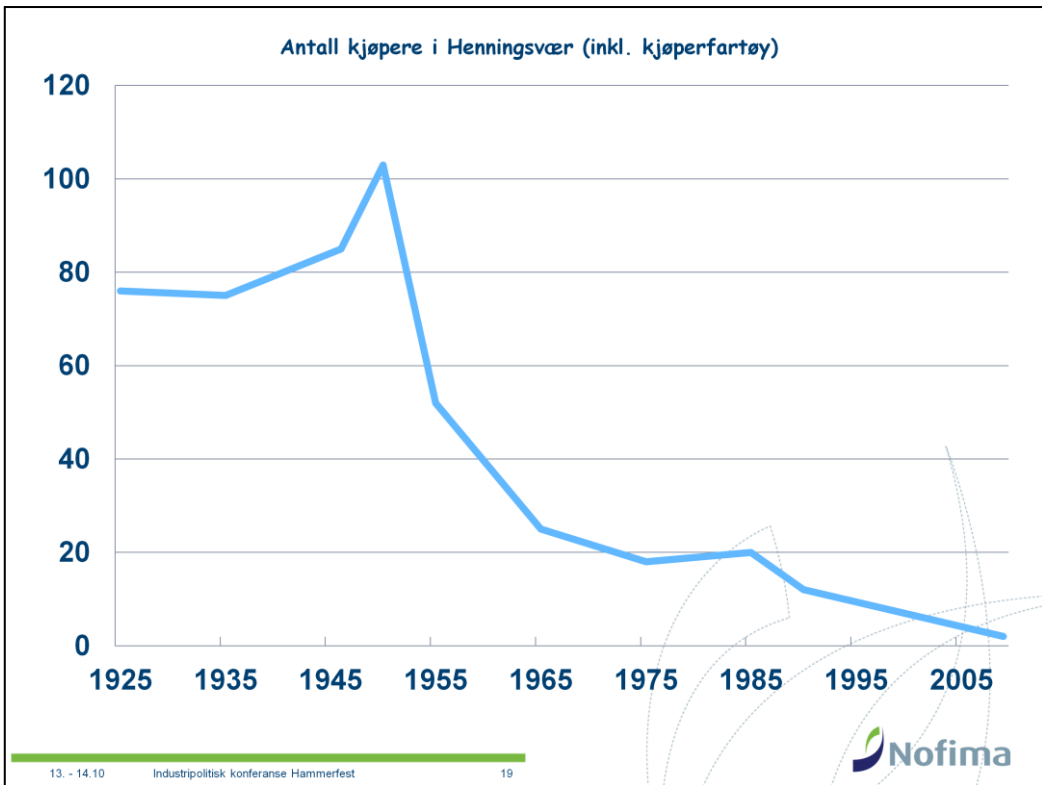
18

Her er et bilde fra Henningsvær i dag.

Havna er den samme – men det er noe som mangler.

For enkelte steder har altså de strukturelle endringene i sjømatsektoren vært dramatiske.

Her er en oversikt over hvordan antall fiskekjøpere i været har utviklet seg.

Strukturering av norske torsketralere

	2000	2010
Antall aktive fartøy	102 (80)	41
Fangst (torsk+sei+hyse)	2000 tonn	6500 tonn
Driftsinntekt	20 mill	63 mill
Driftsmargin	2% (2000-2004)	11% (2005-2010)
Alder	18 år	12 år (2013)
Arbeidsgodtgjørelse	6 mill	19 mill

Her er en annen illustrasjon av en strukturell utvikling av nyere dato;

Tallene er hentet fra rapporten til Larsen og Dreyer – 2012

Tabellen viser tall pr fartøy

Veksten i kvotene tilsvarer i perioden ca. 500 tonn pr fartøy

Struktureringsgrepet som gjøres er at det tillates å legge inntil 3 kvoter pr fartøy

Disse fartøyene er utsatt for konkurranse om nøkkelpersonell som har mange gode alternative jobber innenfor olje/gass-sektoren

Struktureringsgevinsten er knyttet til mer effektive fartøy og redusert antall fiskere.

2012
65 meter

13. - 14.10

Industripolitisk konferanse Hammerfest

21

I løpet av i år og neste år kommer det om lag 10 nye trålere

.

Gjennom å se på utforming og utrustning ser vi hva som kommer i denne viktige delen av sektoren.

Her er et eksempel på hva som kommer -nye Prestfjord. 65 meter lang og en prislapp på 270 mill.

Alle som vil si noe om hvor sektoren går – bør følge med i investeringsadferden.

Vi er akkurat nå inne i svært spennende periode med tyngre investeringer enn vi har sett på lenge.

De er rettet inn mot fartøysiden. Her er avkastningen størst og her har vi svært kompetente leverandører i Norge.

En av de største katastrofene i norsk industrihistorie er at vi ikke ble noen internasjonalt dominerende bilprodusent.

Men du verden hva vi har bygget av installasjoner som skal være i og på havet.

Her et av de største kystfiskefartøyene, som samtidig var et av de norske fartøyene som landet mest fisk i 2010.

Foto: Nordeng

13. - 14.10

Industripolitisk konferanse Hammerfest

23

Her et av de nyeste og minste kystfartøyene som landet mest fisk i 2011 – riktignok bygget på Island. .

De klarte ikke 1500 tonn, men det var svært nær.

En velsignelse for dem som ønsker fersk fisk av høy kvalitet levert daglig.

Her et fjerde fartøy – som da det ble døpt i 2010 var verdens største brønnbåt. (Björg Pauline)

Det er flere fellestrekk ved disse fartøyene. Blant annet;

De representerer hver på sin måte nye investeringer rettet mot teknologi og konsept som kommer til å dominere sjømatsektoren i årene som kommer

De er eid, finansiert og drevet fra Nord-Norge

De er prosjektert, bygd og utrustet i Norge - med unntak av islendingen

De har sin aktivitet i hovedsak i Nord-Norge

De viser at forholdet mellom innsatsfaktorene - arbeid og kapital - i den moderne sjømatsektoren har endret seg svært mye de siste tiår.

Magic pelagic - NVG-sild

- Fra 88 tusen tonn 1992 via 1 mill. tonn i 2009 til 510 tusen tonn i 2012
- Fra 60% konsum i 1998 til nesten 100% etter 2001
- 312 tusen tonn landet og produsert i januar 2010
- Både flåte og landindustri tjener penger (35% driftsmargin i 2011)
- CO_2 -e/kg: 0.5 - noen bedre?

Her er også nok en oppmuntrende historie – denne gangen NVG-silda.

Filètindustrien etter år 2000

- Antall bedrifter: -55%
- Antall sysselsatte: -64%
- Produksjonsvolum: -60%
- Akkumulert underskudd (2010-kroner): 650 mill.

- Torskekvoten: +75%
- Trålerne fra 50% til 90% fryst

Men bildet er sammensatt.

Noen deler av industrien har hatt langt tøffere tider enn andre.

Her en av dem som det har gått hardest ut over – filètindustrien.

Dette er trist lesing, og den dramatiske utviklingen - i den før så viktige delen av norsk fiskeindustri - har ikke akkurat vært noe vakkert syn.

Klynger

Klynge a la Bent

Avgrensning:

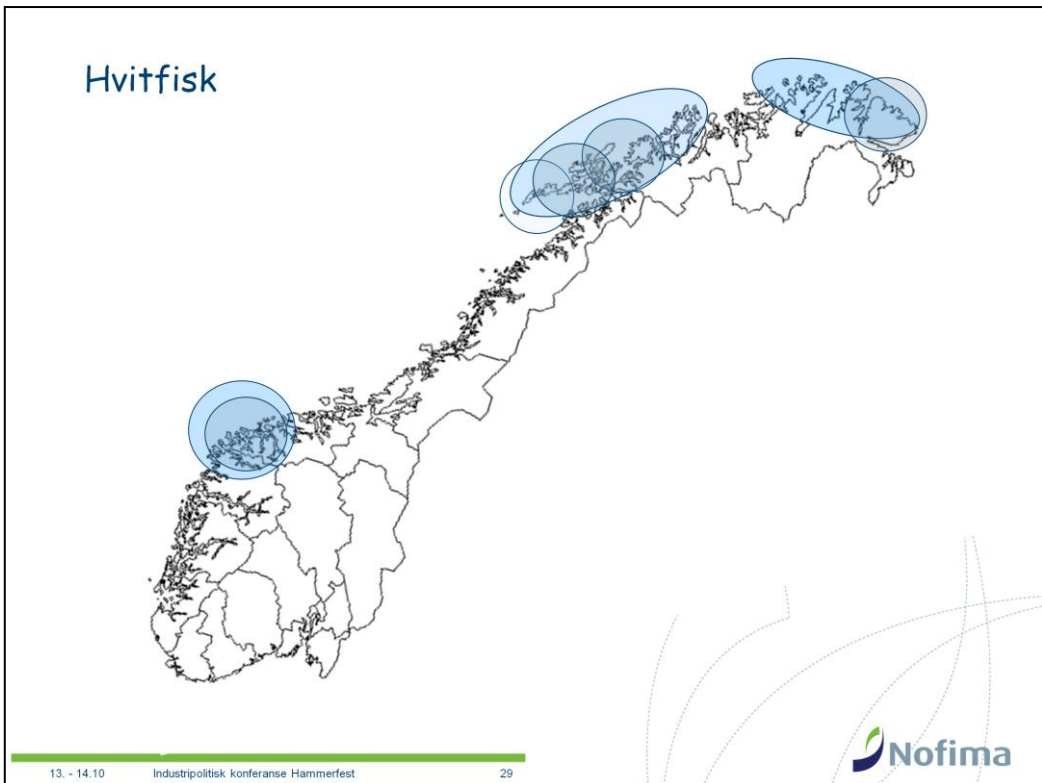
- Næring
- Geografi
- Verdisystem

Drivere i sjømatklyngen

- Biologi
- Marked
- Lønnsomhet
- Lovverk
- Teknologi

Klyngeteori er omstridt og ikke akkurat mitt spesialområde.

Hvis jeg nå allikevel skal bevege meg inn på tema, har jeg følgende tilnærming til den marine næringsklynga;

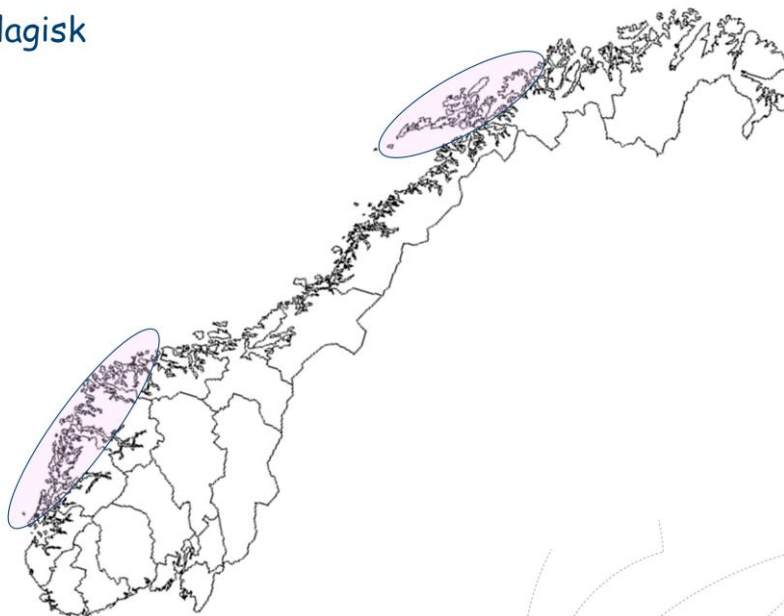

Her er et forsøk på å mappe hvitfiskindustrien - geografisk

Tørrfisk, saltfisk klippfisk, filet, rundfrossen.

Selvsagt er det mange viktig bedrifter som faller utenfor sirklene.

Pelagisk

13. - 14.10

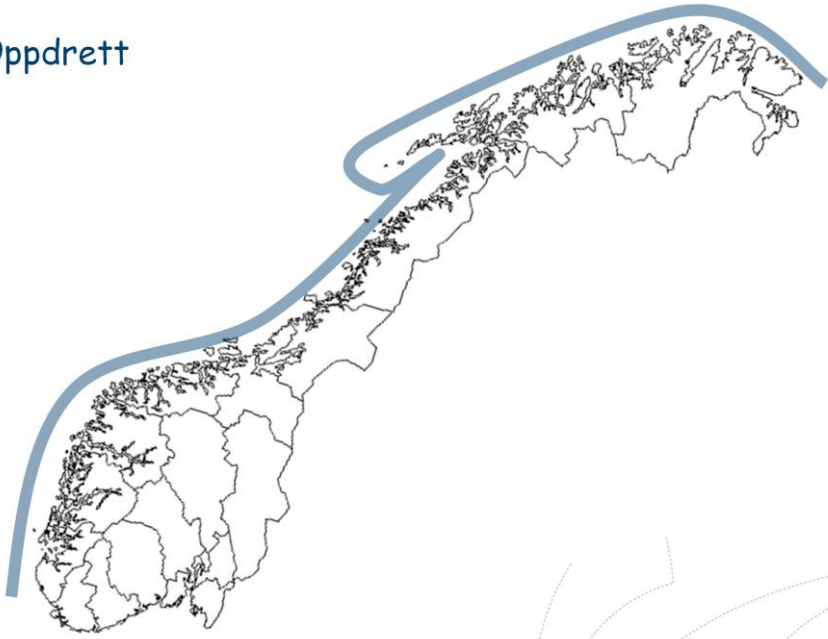
Industripolitisk konferanse Hammerfest

30

Her er et tilsvarende forsøk på pelagisk sektor....

Oppdrett

13. - 14.10

Industripolitisk konferanse Hammerfest

31

Og her for oppdrett...

Den norske marine klynge uten:

- viktige arter
- fartøy
- underleverandører
- globale deler
- FoU-institusjoner
- forvaltning

13. - 14.10 Industripolitisk konferanse Hammerfest 32

Nofima

Og her et forsøk på å lage en marin klynge med de tre hovedsektorene.

Men her ser dere store mangler med en slik tilnærming. Og ikke nok med det – flere viktige bedrifter er falt utenfor ringene.

Utfordringer

Før jeg går meg fast i klynger, skal jeg avslutte med noen få – men sentrale utfordringer for å styrke den norske marine klyngen.

Hvordan går det med villfangsten?

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Potensial
Torsk	212 700	192 500	195 413	233 000	271 000	319 000	340 000	454 000	560 000
Hyse	63 500	73 250	74 500	93 050	116 000	148 000	153 000	98 000	162 500
Sei	175 000	175 500	225 350	225 350	204 000	200 000	142 000	119 000	300 000
Lodde	0	0	0	233 000	245 000	275 000	221 000	114 000	1 740 000
NVG-Sild	564 200	780 800	925 980	1 002 000	894 000	602 800	510 000	378 000	1 160 000
Sum	1 015 400	1 222 050	1 421 243	1 786 400	1 730 000	1 544 800	1 366 000	1 163 000	3 922 500

Hvordan kan vi nå maksimalt langtidsutbytte?

Hvilke arter skal prioriteres?

Hvordan skal vi fordele og høste dem?

20.11.2012

På et eller annet tidspunkt ble følgende sannhet etablert; Vi kan ikke forvente større volum fra de ville bestandene – fordi de er overbeskattet.

Denne erkjennelsen er svært defensiv – og indikerer at oppbygging og bærekraftig forvaltning er så vanskelig at vi bare kan gi opp.

Denne tabellen er imidlertid oppmuntrende – og gjør det fristende å spørre om påstanden er riktig. En optimistisk tilnærming kan være at vi er i ferd med å gå inn i en periode hvor det gjennom god forvaltning er mulig på en bærekraftig måte å hente ut stadig større volum ut av våre bestander.

Hvor stort potensial vi har er illustrert i den siste kolonnen hvor vi har sett på hvor store uttak vi har hatt tidligere fra de samme bestandene. Da snakker vi altså om en ytterligere økning på 2.000.000 tonn – svimlende tall. Det ligger altså et stort matpotensial i god forvaltning.

Det kan imidlertid være på sin plass å være litt nøktern. Vi har – som vist tidligere trodd at vi hadde knekket koden for god forvaltning – og fått kraftige nedturer.

En viktig innvending er at vi ikke kan forvente at alle bestandene kan være på topp samtidig.

En annen er at de historisk høye kvotene var så høye at de i seg selv bidro til en kraftig nedtur.

Utfordringer i oppdrett

- Hvor ble det av røya, kveita, blåskjellet, steinbiten, torsken, osv?
- Voksesmertene:
 - Areakonflikter
 - Sykdom
 - Rømming
 - Tilgang på fôr
 - Mangel på lokaliteter

Også oppdrett har sine utfordringer.

Miljøutfordringen

- En voksen torsk svømmer omlag 1000 nautiske mil hvert år for å gyte
- Gjennom et anlegg med 3000 tonn laks strømmer det 3 millioner liter sjøvann pr minutt
- Hvordan forvalte kjerneressursene - reint hav, produktive ville bestander og oppdrettslokaliteter - bærekraftig?

Kjerneressursene som sektoren er bygget på er svært sårbare.

Fremtidsklynge a la 2012

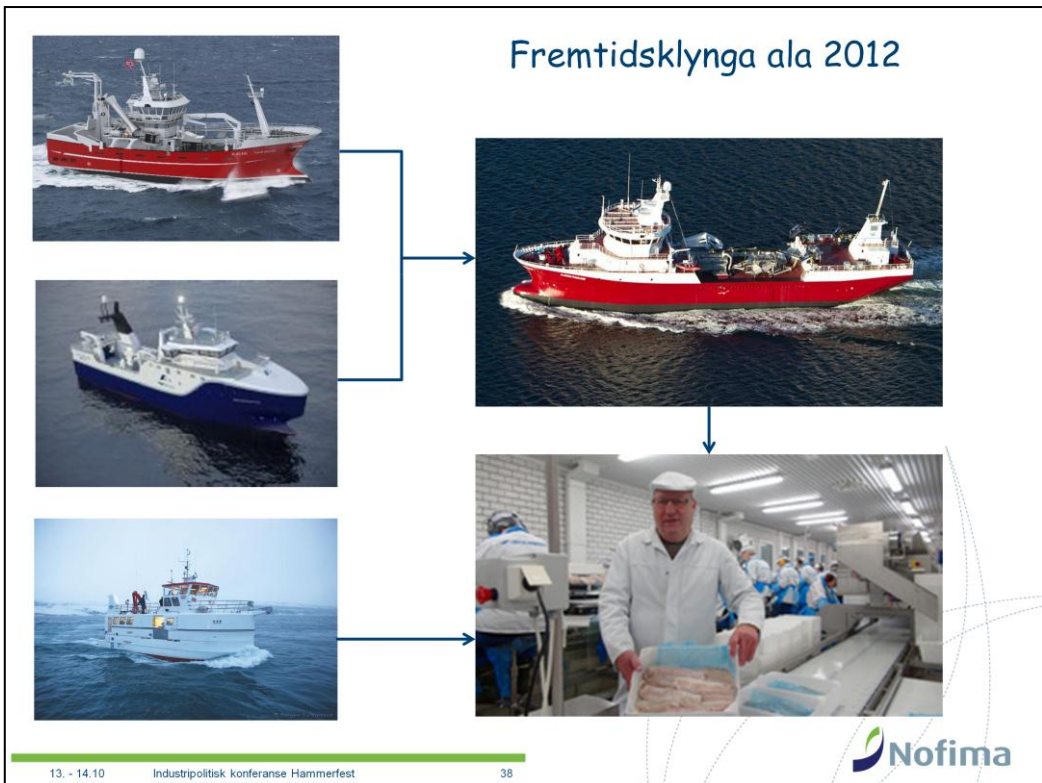

Diskusjonen rundt dagens leveringsplikt er interessant. – den var imidlertid basert på det beste i teknologi, struktur og marked på 50- og 60-tallet. Men mye har forandret seg siden den gang.

Her er en våt drøm knyttet til en fremtidig klynge basert på dagens teknologi, struktur og marked i hvitfisksektoren. Og uten bindinger fra gamle strukturer og teknologiske løsninger.

De nye trålerne og snurrevadbåtene som kommer – kan de fange fisken levende ?

- og hvordan kan Bjørg Pauline kobles opp mot dem.?

Her er bildet utvidet med det mest oppløftende som er kommet i kystflåten – speedsjarker med autoline.

Alt dette kan være viktige bidragsyttere for å løse fire hovedutfordringer i hvitfisksektoren –

Usikkerhet knyttet til når fisken landes, hvor fisken landes, hvor store volum og hvilken kvalitet den har.

Fremtidsklynga ala 2012

Barrierer;
Biologi
Marked
Lønnsomhet
Teknologi
Lovverk

Nofima

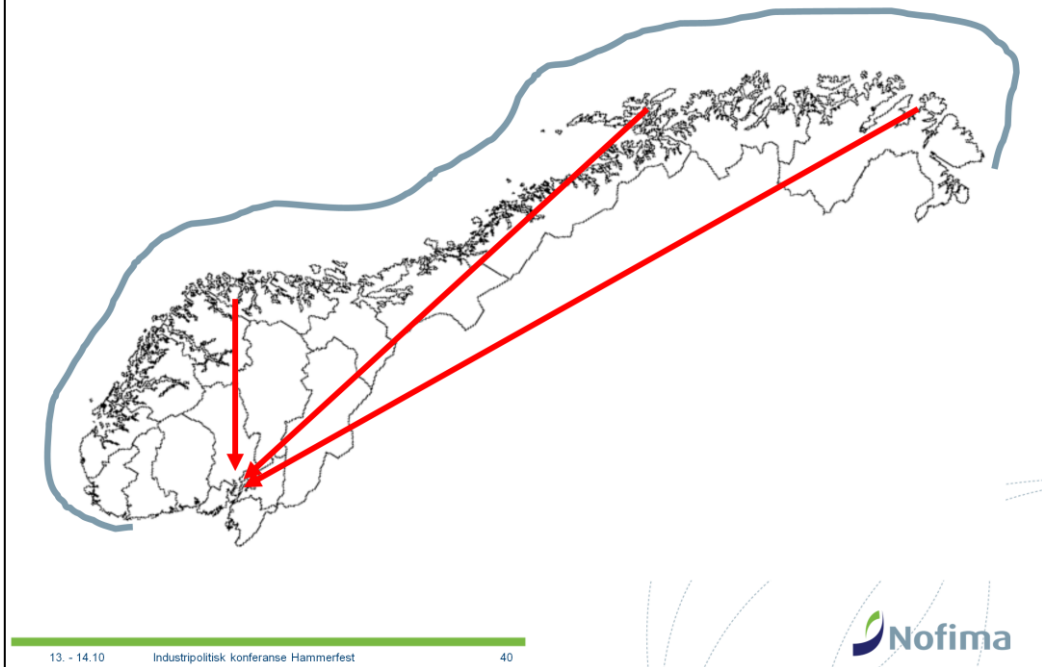
13. - 14.10 Industripolitisk konferanse Hammerfest 39

Hvorfor vi ikke har klart å realisere min våte drøm kan være mange.

Noen kan vi påvirke – andre må vi bare tilpasse oss.

Det ville imidlertid være svært nedslående dersom det er lovverket som er den største bremsen.

Og den største utfordringen er

Ressursene som næringen er bygget opp rundt fins i havet og langs kysten – og må utnyttes der.

Nærings- og gytevandringen til homo sapiens norvegicus har siden 50-tallet gått til det sentrale østlandsområdet.

Det er smått stelt med produktive oppdrettslokaliteter i Oslofjorden

Ingen kommersielle interessante fiskebestander finner det attraktivt å besøke fjorden.

Takk for oppmerksomheten!